

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

133:3 • 2013

Språk och kvalitet i historisk forskning

STEFAN AMIRELL* *Lunds universitet*

En trend inom svensk historievetenskap under senare decennier har varit den ökade orienteringen mot analyser av olika slags språkliga representationer, något som ibland benämns ”den språkliga vändningen”. Analyser av bland annat diskurser, begrepp och retorik har därmed ofta kommit att stå i centrum för historievetenskapliga undersökningar, samtidigt som andra metoder, särskilt statistiska och kvantitativa metoder, tycks ha minskat i popularitet. Följaktligen har kraven på historikerns språkkunskaper och förmåga att på djupet tolka samtida källmaterial i dess språkliga och samhällreliga kontext ökat. Språk (i bred bemärkelse) kan i det perspektivet betraktas som en historisk hjälpvetenskap vars betydelse torde ha ökat i och med de senaste decenniernas historiografiska utveckling.

En likaledes betydande utveckling inom historievetenskapen – liksom i stort sett alla vetenskaper – har under senare år varit den ökade tonvikten vid internationalisering, ett begrepp med flera innebörder. Bland de mest framträdande i det historievetenskapliga sammanhanget återfinns den ökade betoningen av internationella kontakter, konferenser och nätverk, den större vikt som i olika sammanhang fästs vid publikationer

Essän har granskats av en extern lektör enligt modellen double blind peer review.

* Docent i historia vid Lunds universitet.

Tack till Elisabeth Elgán, Kristian Gerner och en anonym lektör för värdefulla synpunkter samt till Lars Edgren för hjälp med att ta fram uppgifter om studieplaner för forskarutbildningen i historia i Lund. Tack även till Globalhistoriska seminariet vid Historiska institutionen i Lund, där delar av artikelns resultat presenterades och diskuterades den 25/2 2013, samt till det flertal av mina kollegor i Lund som svarade på min enkät om läskunskaper i främmande språk.

på engelska samt de ökade möjligheterna till forskningsfinansiering från EU och andra internationella finansiärer.¹

Mot bakgrund av dessa båda trender inom historievetenskapen sedan 1900-talets sista decennium skulle det vara rimligt att förvänta sig att kunskaperna i språk – avseende både det egna modersmålet och främmande språk – bland historiker hade ökat. Man borde också kunna förvänta sig att språkkunskaper, i större utsträckning än tidigare, betonades och betraktades som meriterande, exempelvis i samband med antagning till forskarutbildningen i historia och tillsättning av lärar- och forskartjänster i ämnet. Emellertid tycks den gängse uppfattningen – baserad, förvisso, framför allt på anekdotiska bevis och hörsägen – vara den motsatta, nämligen att dagens unga historiker i mindre utsträckning än tidigare generationer behärskar främmande språk, möjligen med undantag av engelska, liksom att ungdomars i allmänhet förmåga att uttrycka sig korrekt och ändamålsenligt i skrift har minskat.

Föreliggande essä syftar till att presentera några preliminära, men empiriskt grundade, observationer i frågan om hur svenska historikers språkkunskaper, i synnerhet med avseende på främmande språk, har utvecklats under de senaste decennierna samt diskutera några tänkbara orsaker till och konsekvenser av utvecklingen. Först skall dock något sägas om den långt ifrån självklara frågan varför kunskaper i främmande språk över huvud taget är viktiga för att bedriva historievetenskaplig forskning.

Språkkunskapernas användningsområden

Språk kan sägas ha tre huvudsakliga användningsområden som vart och ett svarar mot en språklig förmåga av essentiell betydelse för kvalificerad historievetenskaplig forskning.² Dessa är – i, som jag upplever det, steg-

1. Internationalisering av historievetenskapen skulle givetvis också kunna innebära en vidgning av de geografiska undersökningsområdena, så att en större andel av forskningen i ämnet historia ägnades åt internationella ämnen. Så tycks dock inte ha skett i någon större utsträckning sedan den internationella historiens nedgång efter 1970-talets expansion; se Stefan Eklöf Amirell, "Den internationella historiens uppgång och fall: trender inom svensk internationell historieforskning 1950–2005", *Historisk tidskrift* 126:2 (2006) s. 257–278.

2. Indelningen är inspirerad av diskussionen på rundabordsamtalet "Fångad i nationen, eller brist på språkkunskaper?", organiserat av Heiko Droste, på Svenska Historikermötet i Göteborg den 6/5 2008, kl. 8–9.30. De tre ovan nämnda användningsområdena för språk inom historievetenskapen är inte de enda tänkbara. Undervisning på främmande språk (företrädesvis engelska) har exempelvis ökat i omfattning och betydelse under senare år. Detta berör dock inte direkt språkens roll för den historievetenskapliga forskningen och kommer därför

rande svårighetsgrad – förmågan att: 1) läsa vetenskaplig litteratur och tillgodogöra sig forskningsresultat; 2) kommunicera egna forskningsresultat i tal och skrift; samt 3) tolka språkligt – muntligt såväl som skriftligt – källmaterial.

Något mer skall sägas om vart och ett av dessa, särskilt i relation till vilka språk och vilken nivå på språkkunskaperna som erfordras för de olika förmågorna. Fokus kommer huvudsakligen att vara på främmande språk, även om de tre användningsområdena, såsom de formuleras här, i princip även omfattar det egna modersmålet. Det finns mycket oroande tecken på en allmän försämring av kunskaperna i svenska språket bland dagens studenter i historia (och ungdomar i allmänhet), något som i början av 2013 föranledde nio lärare och forskare i historia vid Linköpings universitet och Uppsala universitet att publicera ett nödrop i dagspressen.³ Problemet tycks emellertid ännu inte ha nått forskningen eller forskarutbildningen i historia; åtminstone är det mitt bestämda intryck efter fyra år som redaktör för *Historisk tidskrift* – under vilka jag har haft nöjet att redigera hundratals historievetenskapliga uppsatser, debattartiklar, översikter och recensioner – att de absolut flesta i Sverige verksamma lärare och forskare i historia har god eller mycket god förmåga att uttrycka sig på grammatiskt korrekt och ändamålsenlig svenska.

1) Språket som redskap att inhämta forskningsresultat. Historievetenskaplig forskning publiceras på i stort sett alla levande skriftspråk i världen, och vilka språk som den enskilda forskaren har användning av för att inhämta forskningsresultat varierar beroende på avgränsningar och tematik. Det är dock svårt att tänka sig att någon historiker skulle klara sig utan engelska, särskilt mot bakgrund av efterkrigstidens stora expansion för anglosaxisk forskning och engelskspråkiga vetenskapliga publikationer, inte bara inom historia utan inom i princip alla vetenskapsområden.

Frågan är dock om det räcker med kunskaper i engelska för att ta del av den relevanta internationella forskningslitteraturen i historia. Med

inte att diskuteras här. Inte heller kommer enklare språkliga förmågor ägnade att underlätta vardaglig kommunikation, exempelvis i samband med arkiv- och biblioteksstudier i främmande länder, att närmare beröras.

3. Hanna Enefalk *et al.*, "Våra studenter kan inte svenska", *Uppsala Nya Tidning*, 2/1 2013. Den upplevda försämringen av studenters språkkunskaper måste givetvis också förstås mot bakgrund av breddningen av antagningen till högskolan under senare år.

tanke på den enorma mängd engelskspråkiga publikationer som är sökbara och ofta möjliga att nå i fulltext via Internet och olika databaser är det måhända lätt att få ett sådant intryck, särskilt om forskaren begränsar sina nyckelordssökningar till engelska ord och begrepp. För att i någon mån – om än med grova metoder – gendriva den uppfattningen, provade jag att göra ett antal sökningar via Google Scholar på ordet "historia" på några av världens större språk, jämte de skandinaviska (tabell 1).

Språk	Sökbegrepp	Antal träffar	Andel (eng.=1,0)
engelska	history	3 330 000	1,0
arabiska	تاريخ	42 400	0,013
danska/norska	historie	496 000	0,15
franska	histoire	2 360 000	0,71
japanska	歴史	729 000	0,22
kinesiska (förenklad)	历史	2 040 000	0,61
ryska	история	1 060 000	0,32
spanska/svenska	história/historia	2 270 000	0,68
tyska	Geschichte	2 200 000	0,66

TABELL 1. *Antal träffar på begreppet "historia" på några olika språk samt andelen träffar i förhållande till engelska. Källa: Internetsökmotorn Google Scholar (Sverige), <<http://scholar.google.se/>> (22/2 2013).*

Med reservation för de många uppenbara felkällorna och problemen med den mycket grovkorniga kvantitativa metoden – exempelvis att det inte går att särskilja de spanska och svenska begreppen "história" respektive "historia" – ger undersökningen vid handen att engelskans dominans inom den historievetenskapliga forskningen är mindre markant än vad som vanligen antas.⁴ Även om inga säkra slutsatser om de mer exakta förhållandena mellan antalet historievetenskapliga publikationer på olika språk kan dras av tabellen, står det klart att en stor mängd forskning publiceras på andra språk än engelska och att det som skrivs på engelska bara är en bråkdel av den totala globala historievetenskapliga

4. Den engelskspråkiga dominansen tycks dessutom vara relativt sett mindre inom det historievetenskapliga området än inom naturvetenskaperna. Sökningar enligt samma tillvägagångssätt som för tabell 1 på de engelska, franska, kinesiska och tyska begreppen för "kemi" ger exempelvis kvoter på 0,17 och 0,49 samt 0,26 för de senare tre språken (att jämföra med 0,71; 0,61; 0,66).

produktionen. Det sammanlagda antalet publikationer om historia på de förmodligen tre största språken i sammanhanget förutom engelska – franska, tyska och kinesiska – uppgår exempelvis till nästan det dubbla antalet engelska publikationer.

Tabellen indikerar att engelska, franska och tyska är de huvudsakliga historievetenskapliga språken, vid sidan av kinesiska och möjligen spanska. Hittills har dock de två sistnämnda språkområden haft jämförelsevis ringa inflytande över den internationella historievetenskapens utveckling, och kunskaper i kinesiska och spanska, liksom i till exempel ryska och japanska, tycks i första hand vara av betydelse för de forskare som intresserar sig för dessa länders eller språkområdets historia. Möjligen kan detta komma att ändras i framtiden, särskilt med tanke på den pågående starka utbyggnaden av forskning och högre utbildning i Kina samt kinesiskans ökande globala betydelse – även om intresset för exempelvis nordisk historia bland kinesiska forskare (och vice versa) ännu tycks vara begränsat.

För svenskt vidkommande är det i dagsläget alltså fortfarande tyska och franska som, vid sidan av engelska, är de dominerande historievetenskapliga språken. Det stora internationella inflytandet från såväl tyska som franska historiker och andra humanistiska och samhällsvetenskapliga teoretiker alltsedan den moderna historievetenskapens genombrott på 1800-talet kan knappast överskattas. Bland de som torde ha haft störst inflytande inom svensk historisk forskning kan nämnas Leopold von Ranke, Karl Marx, Fernand Braudel, Jacques Le Goff, Michel Foucault, Pierre Bourdieu, Hans-Georg Gadamer, Jürgen Habermas och Reinhart Koselleck – för att bara ta ett axplock. Sammantaget har tyska och franska forskare haft avsevärt mycket större inflytande på den svenska historievetenskapens teori- och metodutveckling än brittiska och amerikanska.

Även om de ledande franska och – om än i mindre utsträckning – tyska historikernas verk inte sällan översätts till engelska och på så sätt når svenska historiker, är det ofta avgörande att forskare kan tillägna sig centrala historievetenskapliga verk på originalspråket, särskilt i de fall dessa innehåller komplexa historieteoretiska eller historiefilosofiska begrepp och resonemang, som ofta inte kan översättas till andra språk utan avgörande betydelseförändringar. Ytterligare en anledning till att inte förlita sig på engelska översättningar är att urvalet görs utifrån helt andra premisser än de som är relevanta för svenskt vidkommande samt

att översättningarna ofta publiceras flera decennier efter den första utgåvan på originalspråket.⁵

I Tyskland och Frankrike, liksom förmodligen i de flesta länder i världen, skrivs huvuddelen av de historievetenskapliga avhandlingarna och monografierna fortfarande på respektive lands språk, vilket betyder att den historiska litteraturen i de vetenskapligt ledande kontinentala europeiska länderna i första hand publiceras på tyska respektive franska. För dessa länders del finns det dessutom få tecken på att någon förändring skulle komma att inträffa inom överskådlig framtid. I stället möter man, åtminstone i Frankrike, inte sällan de ökade kraven på internationalisering genom att tillhandahålla resurser för översättning från engelska till franska, både i konferenssammanhang och i samband med publiceringar av icke-franskspråkiga forskares bidrag i antologier och tidskrifter. Ofta publiceras enbart de till franska översatta texterna. Till detta skall läggas den omfattande, men ofta gedigna och empiriskt grundade, forskning som sedan 1800-talet har publicerats på tyska och franska och som i och med de senaste årens digitalisering har blivit mer synlig och lättillgänglig för forskare utanför de respektive länderna.⁶ Särskilt på tyska finns också flera betydande allmänhistoriska referensverk.

Mot den bakgrunden förefaller kunskaper i tyska och franska vara lika viktiga för dagens svenska historiker som de var under 1800- och 1900-talen för att tillägna sig internationell historievetenskaplig forskningslitteratur. Att den engelskspråkiga forskningen har ökat kraftigt i volym gör inte den fransk- och tyskspråkiga litteraturen – både den nyproducerade och den tidigare utgivna – på något sätt obsolet eller mindre viktig för svenska historiker.

2) Förmågan att kommunicera egna forskningsresultat. Förmedling av historievetenskapliga forskningsresultat ställer höga krav på språklig förmåga – förmodligen högre än vad som i allmänhet är fallet inom naturvetenskapliga ämnen och stora delar de samhällsvetenskapliga. Det

5. Bland de otaliga exemplen skall här endast ett anföras: Fernand Braudels paradigmatiserande verk *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II* kom ursprungligen på franska 1949, men det dröjde närmare ett kvarts sekel innan den engelska översättningen förelåg i sin helhet 1973 och ytterligare lika lång tid innan den svenska översättningen kom ut 1997 (baserad på bokens nionde franska upplaga från 1991).

6. Ett exempel på detta är den franska databasen Persée (Portail de revues scientifiques en sciences humaines et sociales); < <http://www.persee.fr/> > (22/2 2013); ett annat är det franska nationalbibliotekets fulltextdatabas Gallica, som innehåller över två miljoner dokument, varav många är av betydande historievetenskapligt intresse; < <http://gallica.bnf.fr/> > (15/4 2013).

räcker dessutom inte att historiker behärskar ett vetenskapligt och exakt språk för att kommunicera sina forskningsresultat i det inomvetenskapliga sammanhanget. Historiens centrala plats i samhällets kollektiva minne och det breda intresse som ämnet åtnjuter hos allmänheten gör det också nödvändigt för historiker att kunna förmedla sina resultat i olika populärvetenskapliga sammanhang, både i tal och skrift.

I dagens internationaliserade värld är det vidare önskvärt att svenska historiker kan förmedla sina forskningsresultat på såväl svenska som ett större internationellt språk, företrädesvis engelska, men även exempelvis tyska, franska och spanska, särskilt i de fall då forskningen har anknytning till dessa språkområden. Emedan det finns en tendens att betrakta engelskan som det viktigare språket i den inomvetenskapliga forskningskommunikationen och svenskan som det naturliga språket för populärvetenskapliga framställningar, är det i praktiken långt ifrån självklart att en sådan överensstämmelse existerar. De höga krav som ställs på språkbehandling för att förmedla historievetenskapliga forskningsresultat i kombination med svårigheterna att översätta många historiska termer – som inte sällan representerar unika, plats- och/eller tidsbundna fenomen och institutioner⁷ – mellan olika språk gör ofta lättare för forskare att använda det egna modersmålet för inomvetenskaplig kommunikation. Vad beträffar den populärvetenskapliga historieförmedlingen är det, å andra sidan, inte självklart att denna alltid vänder sig till en svensktalande publik. Om det undersökta sakområdet berör utländska eller internationella förhållanden kan avnämarna bland allmänheten mycket väl finnas utanför Sveriges gränser och bland icke-svenska modersmålstalare. Även undersökningar som behandlar svensk historia kan röna stort internationellt intresse, inte minst med tanke på det stora intresse som finns i omvärlden för bland annat vikingatiden och nordisk social och politisk samtidshistoria.

Under senare år har svenska historiker, liksom forskare inom andra ämnesområden, uppmuntrats att publicera sig internationellt, företrädesvis på engelska. Den bakomliggande tanken är att forskningens kvalitet på så sätt skall säkerställas och möjligen öka, även om förmed-

7. Ett initiativ, med stöd av Svenska Historiska Föreningen, drogs igång för ett tiotal år sedan för att skapa ett svensk-engelskt lexikon över historiska termer; se Carl-Johan Gadd & Maria Ågren, "Svensk-engelskt lexikon över historiska termer", *Historisk tidskrift* 123:1 (2003), s. 160–163. På grund av bristande finansiell stöd och möjligen engagemang bland svenska historiker har projektet dock ännu inte kunnat realiseras.

lingsspråket i sig givetvis inte är någon kvalitetsmarkör. Att svenska historiker i första hand publicerar sig på engelska är dock nödvändigt – åtminstone om man accepterar den premiss som Carl Johan Gadd och Maria Ågren har formulerat rörande den svenska historiska forskningens yttersta syfte: "... att ge *högkvalitativa bidrag till övergripande, internationella diskussioner om olika samhällsprocesser och samhällsfenomen*."⁸ Om empiriska studier av historiska skeenden i Sverige skall kunna bidra till den internationella historieforskningens utveckling och till samhällsteorier mer generellt är det absolut nödvändigt att resultaten publiceras på större och internationellt gångbara språk.

Samtidigt är det emellertid också nödvändigt att förmedla forskningsresultat på svenska, både inom- och utomvetenskapligt, och många internationellt inriktade svenska historiker kan vittna om att utan publikationer på modersmålet blir de lätt okända och ignorerade bland sina svenska kollegor och landsmän i allmänhet. Oavsett geografiskt undersökningsområde behöver svenska historiker alltså kunna kommunicera sina forskningsresultat både på svenska och engelska eller andra internationellt gångbara språk, både i inom- och utomvetenskapligt hänseende.

3) Förmågan att tolka ett språkligt källmaterial. Den metodaspekt av språk inom historisk forskning som förmodligen ställer högst krav på språklig förmåga handlar om att tolka ett språkligt källmaterial, särskilt om metoden är hermeneutisk och bygger på tolkning av materialet i sitt tidssammanhang. Sådan tolkning kräver inte bara djupgående kunskaper om språkets grammatik, ortografi och paleografi, utan även ingående förståelse för historisk och kulturell kontext samt språkets historiska utveckling. Denna sida av språket som verktyg för historisk forskning skulle kunna vara föremål för en egen uppsats i ett temanummer om metod och borde kanske behandlas mer utförligt än vad som vanligen är fallet i metodhandböcker för grundutbildningen i historia. Här skall endast ett par exempel på språkkunskapernas betydelse i sammanhanget anföras: Dechiffreringen av handskrivna dokument, oavsett ålder, kräver en hög nivå på språkkunskaper då forskaren ofta behöver gissa sig till betydelsen av oläsbara ord utifrån sammanhanget.⁹ Enskilda ord, titlar och begrepp har många gånger ändrat betydelse under historiens

8. *Ibid.*, s. 160; kursiv i original.

9. Richard J. Evans, *Cosmopolitan islanders: British historians and the European continent* (Cambridge 2009) s. 196.

gång, något som den under senare år mycket inflytelserika forskningen om *Begriffsgeschichte* tar fasta på.¹⁰ Det kan exempelvis handla om att termer som i dag upplevs som positivt eller negativt värdeladdade kanske inte alls var det när de än gång skrevs. Långa textpassager som vid en första anblick för en nutida läsare förefaller irrelevanta var förmodligen inte det när de skrevs, för då hade de inte skrivits; särskilt gäller detta äldre tiders källmaterial, vars framställande oftast involverade en betydligt större ansträngning än vad som är fallet med den moderna tidens mekaniskt eller elektroniskt assisterade skriftproduktion.

Mot bakgrund av dessa och flera liknande exempel är det uppenbart att ingående lingvistiska och språkhistoriska kunskaper är absolut nödvändiga för den historiker som vill ägna sig åt att tolka och värdera ett språkligt källmaterial utifrån dess tidsbundna och kulturella sammanhang. Det torde vidare, allt annat lika, i allmänhet vara lättare för den som har språket som modersmål att tillägna sig de nödvändiga färdigheterna för att kunna tolka ett äldre språkligt källmaterial på språket i fråga än för den som har ett annat språk som modersmål. Ur den synvinkeln är det måhända rimligt att svenska historiker i stor utsträckning ägnar sig åt svensk eller nordisk historia. Detta är också, som bekant, i mycket hög grad fallet inom modern svensk historieforskning.¹¹

Det är emellertid också för de flesta möjligt att genom studier tillägna sig ett eller kanske till och med flera språk så väl att man uppnår förmågan att läsa och tolka ett språkligt källmaterial på ett främmande språk. Antik- och medeltidshistoriker är ofta uteslutande hänvisade till främmande och numera utdöda språk, och på de flesta håll anses goda kunskaper i latin fortfarande vara av nöden för att på ett seriöst sätt kunna ägna sig åt historisk forskning om europeisk medeltid och vissa aspekter av den tidigmoderna tiden, såsom kyrko- och vetenskapshistoria. Det är vidare också möjligt att inhämta kunskaper i historisk språkvetenskap med avseende på de flesta större kulturspråk, och i vissa fall – exempelvis franska – har språket endast genomgått små grammatiska och ortogra-

10. Se t. ex. Reinhart Koselleck, *The practice of conceptual history: timing history, spacing concepts* (Stanford 2002).

11. Endast en mycket liten del av den svenska forskningen inom ämnet historia rör rent internationella ämnen. Bland de 80 avhandlingar i ämnet historia som lades fram mellan 2009 och 2012 hade endast fem (6,2 %) renodlat utomnordiska undersökningsrum, och andelen har, med undantag av den internationella historiens uppsving runt 1970-talet, aldrig överstigit 10 %; se vidare Eklöf Amirell (2006).

fiska förändringar under de senaste århundradena. Många utländska historiker har också genom studier inhämtat kunskaper i svenska – och inte sällan även i andra skandinaviska språk – och visar i sina studier att de mycket väl klarar att läsa och tolka svenskt källmaterial, inklusive sådant som är skrivet för flera hundra år sedan och skiljer sig avsevärt från dagens svenska språk.¹²

Att läsa och tolka språkligt källmaterial ställer alltså höga men inte oöverstigliga krav på språkliga förmåga. Det finns dock begränsningar i hur många språk en individ kan lära sig att behärska på djupet, och för de flesta är det nog rimligt att gränsen går vid ett eller två främmande språk (såvida det inte rör sig om mycket närbesläktade språk). I detta avseende är följaktligen språkkunskanden ofta kopplat till en geografisk och kanske tids- och sakområdesmässig specialisering. För att åstadkomma transnationella eller internationella komparativa studier som involverar fler språkområden och källmaterial på fler än två-tre språk, å andra sidan, behövs vanligen internationella samarbeten mellan flera forskare. Idealet tycks vara långvariga och välfinansierade projekt med många deltagare från olika länder som tillsammans kan täcka in alla för forskningsuppgiften relevanta språk- och kulturområden samt arbeta med källmaterial utan att begränsas av brister i språkkunskande. Förutom goda kontakter och nätverk samt organisation kräver sådana projekt betydande ekonomiska resurser, som endast undantagsvis är möjliga att erhålla.

Det är emellertid möjligt att åstadkomma betydande globalhistoriska och multilingvistiska forskningsinsatser genom mindre kostsamma projekt som utgår från en gemensam teoretisk ram och tydligt operationaliserade gemensamma forskningsfrågor. Sådana insatser kan utgå från en konferens inför vilken de deltagande och för ändamålet särskilt inbjudna forskarna ombeds att undersöka var sitt empiriskt område inom vilket de besitter de nödvändiga historiska och lingvistiska kunskaperna utifrån en gemensam uppsättning av tydliga övergripande forskningsfrågor. Resultaten kan sedan jämföras och sammanställas av projektledarna och publiceras i form av en antologi eller ett temanummer av en tidskrift.¹³ Ett sådant tillvägagångssätt skiljer sig markant

12. Samtliga utomnordiska medlemmar av *Historisk tidskrifts* internationella redaktionsråd läser exempelvis svenska och de flesta av dem har ägnat större delen av sin forskargärning åt svensk eller nordisk historia.

13. Händelsevis ägde två större konferenser inom ramen för två olika sådana globalhistoriska initiativ rum samtidigt i Stockholm i början av maj 2012. Den ena hade rubriken "Towards

genom sitt upplägg och sin ambitionsnivå från den tvivelaktiga – men beklagansvärt vanliga – praxisen att samla ett antal heterogena konferensbidrag av varierande kvalitet i en antologi eller ett tidskriftstema utan sammanhållande redaktionellt ramverk eller teoretiska och komparativa resonemang.

Svenska historikers språkfärdigheter

Hur ser det då ut med språkkunskaperna i de tre ovan presenterade avseendena bland svenska historiker? Baserat på några enkla kvantitativa undersökningar samt rapporter och andra dokument från Högskoleverket och Skolverket skall något sägas om vart och ett av de tre huvudsakliga typerna av språkanvändning för historisk forskning. Emedan exakta, statistiskt säkerställda, förändringar inte kan påvisas inom ramen för denna begränsade studie kan några övergripande trender under de senaste decennierna urskiljas med rimlig säkerhet.

1) Läskunskaper i främmande språk: I syfte att göra en grov temperaturmätning på läskunskaperna i främmande språk bland historiker skickade jag i slutet av februari 2013 ut en enkät till alla mina kollegor inom ämnet historia vid Historiska institutionen och Nationella forskarskolan i historia i Lund. I den mycket kortfattade enkäten bad jag dem uppge vilka främmande språk, förutom engelska och skandinaviska språk, som de kunde läsa, i betydelsen av att ha "förmåga att läsa och förstå en längre vetenskaplig text på språket i fråga". Ingen ytterligare kvalitetsbedömning av språkförmågan efterfrågades, men i och med att frågan gällde passiv läsförståelse får ribban anses som relativt låg; hörförståelse och ett aktivt, korrekt och exakt användande av ett främmande språk i tal och skrift ställer som bekant avsevärt högre krav på den språkliga nivån.¹⁴

I enkäten bad jag också de svarande uppge akademisk titel eller grad "a global history of the consumer co-operative movement" och arrangerades av Mary Hilson och Silke Neunsinger; den andra, arrangerad av Stefan Amirell och Leos Müller, hade rubriken "Persistent piracy: historical perspectives on maritime violence and state formation". För det förra initiativet, se <<http://www.arbark.se/forskning/projekt/co-op/>> och för det senare, se <<http://www.ui.se/nyheter/aktuellt/call-for-papers-conference-on-persistent-piracy.aspx>> (16/4 2013). Båda initiativen stöds av Riksbankens Jubileumsfond och huvudresultaten kommer inom kort (2013/14) att publiceras i form av en internationell antologi för respektive projekt.

14. Här finns givetvis ett metodproblem: enkäten bygger på självbedömning av språkkunskaperna och i så måtto reflekterar den i stor utsträckning de svarandes flit, inställning och självsäkerhet i relation till uppgiften att läsa och förstå en vetenskaplig text på ett främmande språk – det vill säga i vilken utsträckning man är beredd att anta den utmaning som ligger i att

(doktorand/licentiand; forskare/forskarassistent/lektor (eller motsvarande); professor (inklusive em.) eller övrigt) samt ålder i tioårsintervaller (≤ 29 år; 30–39 år; 40–49 år; 50–59 år eller ≥ 60 år).¹⁵ Enkäten distribuerades både via historieämnets e-postlista (Historia_Magle@mail.ht.lu.se) och i postfacken på institutionen. Totalt distribuerades enkäten till 72 individer, varav 45 (62 %) svarade inom angiven tid. De huvudsakliga resultaten och språkkunskapernas statistiska relation till de svarandes akademiska grad respektive ålder framgår av tabell 2 och 3.

Akademisk titel/grad	Ant. svar (svars-frekv.)	Antal språk, median	Antal språk, intervall	Antal, tyska	Antal, franska	Antal, spanska
Doktorander/licentiander	17/30 (57 %)	1	0–3	10 (59 %)	2 (12 %)	2 (12 %)
Forskare/fo.-ass./lektor	15/26 (58 %)	1	0–6	11 (73 %)	5 (33 %)	3 (20 %)
Professorer (inkl. em.)	13/16 (81 %)	4	1–15	13 (100 %)	11 (84 %)	4 (31 %)
Totalt	45/72 (62 %)	2	0–15	34 (76 %)	18 (40 %)	9 (20 %)

TABELL 2. Läs-kunskaper i främmande språk förutom engelska och skandinaviska språk bland historiker verksamma vid Historiska institutionen och Nationella forskarskolan i historia i Lund utifrån akademisk grad/tjänsteställning. Källa: Enkät om språkkunskaper bland lärare och forskare i historia, distribuerad bland institutionens lärare och forskare (inklusive doktorander och licentiander samt prof. em.), 18/2 och 22/2 2013; samtliga inkomna svar t. o. m. 27/2 2013.

Tabell 2 visar tydligt att språkkunskaperna i alla avseenden var bättre bland professorerna än bland forskare och doktorander samt också att det fanns signifikanta skillnader mellan de två sistnämnda grupperna. Antalet främmande språk förutom engelska och skandinaviska språk i vilka professorerna ansåg sig besitta läskunskaper varierade stort, mellan ett och 15. Den absoluta majoriteten av de svarande i gruppen (11 av 13) uppgav att de behärskade två eller fler främmande språk förutom engelska, framför allt tyska – som samtliga uppgav – och franska, som alla

tillgodogöra sig en vetenskaplig text på ett främmande språk. Detta torde dock inte nämnvärt påverka resultatets inbördes jämförbarhet.

15. Då institutionen vid enkättilfället endast hade en anställd universitetslektor i historia var det inte meningsfullt att vidare separera de olika personalkategorierna i den andra kategorin. Ingen svarade övrigt, varför denna grupp föll bort i undersökningen.

utom två ansåg sig kunna läsa. Dessutom kunde flera av professorerna ytterligare europeiska språk varav flera är närbesläktade med varandra – exempelvis tyska och nederländska, spanska, italienska och katalanska samt ryska och övriga östslaviska språk. Medianen var fyra språk, det vill säga i praktiken tyska, franska samt ytterligare två språk.

För de disputerade forskarnas och doktorandernas del var medianen endast ett språk och fem personer (varav fyra doktorander och en disputerad forskare) uppgav att de inte läste något främmande språk förutom engelska. Det bör också noteras att svarsfrekvensen bland dessa grupper var avsevärt lägre än bland professorerna – 57/58 procent i jämförelse med 81 procent – vilket, om någon tendens kan skönjas i den lägre svarsfrekvensen, möjligen antyder att ytterligare flera av forskarna och doktoranderna ansåg sig ha ringa eller obefintliga läskunskaper i andra främmande språk än engelska. Tyskan stod sig relativt väl i jämförelse med professorerna – 73 procent av forskarna och 59 procent av doktoranderna uppgav att de kunde ta till sig vetenskapliga texter på tyska – medan franskan var det språk som uppvisade störst skillnad de tre grupperna; endast två av 17 svarande doktorander (tolv procent) uppgav sig ha läskunskaper i franska – för övrigt lika många som uppgav spanska.

Om resultatet i stället korstabuleras mot åldersvariabeln framträder, som väntat med tanke på den förhållandevis höga korrelationen mellan ålder och akademisk grad,¹⁶ ett likartat mönster. I tabell 3 har de två yngre och de tre äldre åldersgrupperna slagits ihop eftersom antalet svar i varje grupp annars blir för litet i statistiskt hänseende, särskilt för de två äldre grupperna. Medianen för yngre historiker – födda ungefär 1973 eller senare – var ett främmande språk förutom engelska, men i denna grupp fanns också en ganska stor andel – fem av 23 (22 procent) som inte läste något annat främmande språk än engelska. I den äldre åldersgruppen var medianen två främmande språk förutom engelska och samtliga uppgav att de läste minst ett främmande språk förutom engelska – vanligen tyska men oftast också franska och/eller ytterligare språk. En stor andel av de äldre historikerna (nio av 22 eller 41 procent) läste tre eller fler språk, medan endast två (8,7 procent) av de yngre gjorde det.¹⁷

16. Av de svarande doktoranderna var 15 av 17 (88 %) under 40 år; av forskarna var 14 av 15 (93 %) mellan 30 och 49 år, medan tio av de 13 professorerna (77 %) var 50 år eller äldre.

17. Flera av dessa språk – isländska, färöiska och fornnordiska (? "old nordisk") – är visserligen skandinaviska språk, men då läsförståelse på dem kräver särskilda kunskaper utöver svenska språket redovisas de ändå här och samma sak gäller för fornengelska (? "old engelsk")

Ålder	Antal svar	Antal språk, median	Antal språk, intervall	Antal, tyska	Antal, franska	Antal, spanska
≤ 39 år	23	1	0–6	13 (57 %)	4 (17 %)	3 (13 %)
≥ 40 år	22	2	1–15	21 (95 %)	14 (67 %)	6 (27 %)
Totalt	45	2	0–15	34 (76 %)	18 (40 %)	9 (20 %)

TABELL 3. *Läskunskaper i främmande språk förutom engelska och skandinaviska språk bland historiker verksamma vid Historiska institutionen och Nationella forskarskolan i historia i Lund utifrån ålder. Källa: Enkät om språkkunskaper bland lärare och forskare i historia, distribuerad bland institutionens lärare och forskare (inklusive doktorander och licentianter samt prof. em.), 18/2 och 22/2 2013; samtliga inkomna svar t. o. m. 27/2 2013.*

I det stora hela finns det ingen anledning att tro att språkkunskaperna bland historikerna i Lund på något avgörande sätt skulle skilja sig från kollegornas i andra delar av Sverige – eller, för den delen, från kollegor i andra närliggande discipliner. Kunskaper i latin och fornnordiska är förmodligen något mer utbredda bland historikerna i Göteborg och Stockholm, som båda har starka medeltidsforskningsmiljöer, medan Lundamiljön, på grund av inriktningen mot östeuropeisk historia, förmodligen har något fler lärare och forskare med kunskaper i slaviska språk än landet i genomsnitt. Möjligen kan man också tänka sig att tyskan – av tradition och på grund av Lunds geografiska närhet till kontinenten och det tyska språkområdet – är något starkare bland Lundahistoriker än i Sverige i övrigt, även om detta är ett hypotetiskt antagande. Med dessa reservationer i minnet och tills dess att liknande undersökningar från övriga historiska institutioner i landet föreligger, är det rimligt att

i förhållande till modern engelska. För saklighetens skull bör dock påpekas att det knappast skrivs eller har skrivits några vetenskapliga texter på de äldre germanska språken, till skillnad från klassisk grekiska och latin, som ju under långa tider var de dominerande vetenskapliga språken, först i Medelhavsområdet och senare i Europa. Flera av språken är också närbesläktade, vilket delvis förklarar några av de svarandes mycket stora antal uppgivna språk. Förutom de tre största språken, som redovisas tabell 2 och 3, förekom följande språk bland två eller flera av svaren: latin (7 svar), nederländska (7), italienska (5), katalanska (3), ryska (3), ukrainska (3), finska (2), polska (2) och vitryska (2). Följande språk uppgavs vardera av en av de medverkande i enkäten: färöiska, isländska, jiddisch, klassisk grekiska, kroatiska, malaj/indonesiska, old engelsk (*sic*), old nordisk (*sic*), portugisiska, serbiska, slovakiska och tjeckiska.

förmoda att resultaten från Lund i stora drag är representativa för de svenska forskarmiljöerna i historia.

Undersökningens övergripande resultat kan tolkas och förklaras på olika sätt. Den starka korrelation mellan goda språkkunskaper och professorsgraden, som framgår av tabell 2, gör det rimligt att anta att goda kunskaper i främmande språk är av stor betydelse för att uppnå vetenskaplig skicklighet inom historieämnet. Den yngre forskare eller doktorand som siktar mot att så småningom nå den högsta akademiska graden gör, utifrån det perspektivet, förmodligen klokt i att inhämta läskunskaper i tyska, franska och ytterligare några främmande språk.

Man kan emellertid också tänka sig att de större läskunskaperna i främmande språk bland de äldre historikerna beror på att dessa har haft längre tid på sig att inhämta kunskaperna och att öva sig i att läsa vetenskapliga texter på tyska, franska och andra språk, liksom att språkkunskaper i vissa fall vidgas i samband med att nödvändiga språkkunskaper inhämtas under forskningsprocessen. Till viss del stämmer detta säkert, men med undantag av dem som av olika skäl flyttar från sina hemländer (en mycket liten andel av enkärdeltagarna, undantaget infödda danskar), inhämtar nog de flesta människor huvudsakligen sina kunskaper i främmande språk i unga år, framför allt i ungdomsskolan och/eller under den akademiska grundutbildningen.

Det finns också tecken som tyder på att språkkunskaperna bland de i dag äldre historikerna var större även då dessa var yngre för någon generation sedan. Litteratur på tyska förekom exempelvis på 1980-talet på grundutbildningen i historia i Lund och på forskarutbildningens kurser förekom även franskspråkig litteratur.¹⁸ Att läskunskaper i de stora europeiska språken var viktiga markerades vid denna tid också i antagningskriterierna till forskarutbildningen. I studieplanen för forskarutbildningen i historia i Lund från 1981 (liksom 1986) stipulerades något som kallades "Särskilda förkunskapsrekommendationer" rörande språk. Dessa löd: "Utbildningen förutsätter förmåga att tillgodogöra sig framställningar på engelska, franska och tyska. För avhandlingsarbetets genomförande krävs relevanta språkkunskaper."¹⁹ I 1994 års studieplan

18. Lars Edgren och Eva-Helen Ulvros, personlig kommunikation (feb. 2013).

19. Studieplan för forskarutbildningen i historia vid universitetet i Lund, fastställd av historisk-filosofiska sektionsnämnden 11/9 1981, Lunds universitets arkiv (LUA), stycke 2.3; Studieplan för forskarutbildning i historia vid universitetet i Lund, fastställd av historisk-filosofiska sektionsnämnden 11/9 1981 med ändring 19/12 1986 (LUA), stycke 2.3; Studieplan

togs den första meningen bort men rekommendationen återinfördes 1999, om än i en mindre uppfordrande formulering: "Förmåga att tillgodogöra sig vetenskapliga framställningar på engelska och *helst* även tyska och franska är en förutsättning för att genomföra utbildningen."²⁰ Samma formulering återfinns i den första studieplanen för Forskarskolan i historia (och forskarutbildningen i historia i Lund) från 2001, men omkring 2005 togs den bort i samband med att fakulteten gjorde en översyn av kursplanerna.²¹ Därmed försvann, om inte ett obligatoriskt behörighetskrav med avseende på språkkunskaper, så åtminstone en signal om att sådana kunskaper är viktiga för den som vill ägna sig åt mer djupgående historievetenskapliga studier. Förändringen sågs troligen i första hand som en anpassning till verkligheten men torde även ha fungerat normerande.

I det större samhällsperspektivet är den främsta anledningen till de i jämförelse sämre läskunskaperna i främmande språk bland yngre historiker med all sannolikhet 1990-talets gymnasiereform. I och med införandet av Läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf 94) avskaffades de obligatoriska kurserna i andra främmande språk än engelska som tidigare fanns på de högskoleförberedande (teoretiska) linjerna. Den gymnasielinje som hade tydligast inriktning mot språk och historia, humanistisk linje – inom ramen för vilken eleverna i allmänhet studerade två moderna språk förutom svenska och engelska samt hade möjlighet att även läsa latin och klassisk grekiska – avskaffades också. Det friare valet av ämnen i den nya gymnasieskolan medförde en drastisk minskning av andelen elever som valde att studera andra främmande språk än engelska; särskilt de klassiska språken gick ned, men även tyska och franska minskade medan spanska stod sig bättre, åtminstone relativt sett.²²

för forskarutbildning, Lunds universitet, Historiska institutionen, 10/1 1994, dokumentet i författarens ägo.

20. Studieplan för forskarutbildningen i historia vid universitetet i Lund, fastställd av Historisk-filosofiska fakultetsrådet vid Lunds universitet 8/4 1999; min kursiv. Dokumentet i författarens ägo.

21. Studieplan för forskarutbildningen i historia Forskarskolan i historia, fastställd av historisk-filosofiska fakultetsrådet vid Lunds universitet 7/6 2001 och Växjö universitet 20/6 2001; dokumentet i författarens ägo. Lars Edgren, personlig kommunikation (feb. 2013).

22. Läsåret 2011/12 hade exempelvis nästan lika många elever på samhällsvetarprogrammet minst godkänt betyg i steg 3–7 i spanska (9 774 elever) som i franska (4 686) och tyska (5 183) tillsammans; siffrorna baserade på Skolverket, "Betyg och studieresultat i gymnasieskolan läsår 2011/12", tabell 5B, 5C, 5D, tillgängliga via <<http://www.skolverket.se/statistik-och-analys/statistik/2.4391/2.4395/betyg-och-studieresultat-i-gymnasieskolan-lasar-2011-12-1.187928>>

Trots att de politiska intentionerna bakom reformen var att den skulle ge ökade möjligheter att anpassa utbildningen till arbetslivets önskemål och att ambitionsnivån för främmande moderna språk skulle höjas, blev resultatet, sett till språkkunskandet bland professionella historiker, det rakt motsatta.²³

2) Förmågan att kommunicera egna forskningsresultat: Man skulle kunna förvänta sig att internationaliseringssträvandena inom historieämnet i kombination med engelskans relativt sett starkare ställning under senare år skulle avspeglade sig i en ökad andel publikationer författade av svenska historiker på engelska. Undersökningen ger dock inget entydigt stöd åt att så skulle vara fallet, även om det tycks finnas betydande skillnader mellan olika typer av publikationer.

Sett till de doktorsavhandlingar i historia som publicerades mellan 2009 och 2012 var andelen engelska avhandlingar 15 procent (12 av 80), jämte en avhandling på tyska; de övriga 67 (84 procent) skrevs på svenska.²⁴ Förhållandena är nästan identiska med perioden 1980–2005, då omkring 85 procent av avhandlingarna skrevs på svenska och huvuddelen av de resterande 15 procenten skrevs på engelska.²⁵ Även om andelen engelskspråkiga avhandlingar bland de med internationella sakområden

(28/2 2013). Den kraftiga relativa ökningen för spanska syns emellertid inte bland de yngre forskarna och doktoranderna i enkätsvaren, där ju tyska fortfarande var det klart dominerande främmande språket förutom engelska.

23. Om gymnasiereformen 1994 och de politiska intentionerna bakom denna, se Per Malmberg, "De moderna språken i grundskolan och gymnasieskolan från 1960 och framåt", Skolverket Dnr 99:610 (2000), <http://www.skolverket.nu/polopoly_fs/1.83613/Menu/article/attachment/115632_historik.pdf> (28/2 2013), s. 22. Se även Cecilia Christner Riad, "Svenska ungdomar dåliga i språk", *Forskning och framsteg* 6 (2008). Även i andra länder tycks kunskaperna i främmande språk ha minskat; se t. ex. Evans (2009), särsk. s. 201–209. En rundfrågning bland medlemmarna i *Historisk tidskrifts* internationella redaktionsråd i februari 2013 pekade mot samma resultat. Sedan 2010 har åtgärder vidtagits för att stärka språkens roll i ungdomsskolan, vilket förhoppningsvis på ett eller ett par decenniers sikt kommer att leda till ökat språkkunskande bland unga historiker.

24. Sammanställningen av avhandlingar mellan 2009 och 2012 (här och nedan) bygger på sammanställningarna i *Historisk tidskrift* 130:4 (2010), s. 833–836; 131:4 (2011), s. 815–821; 131:1 (2011), s. 161–163; 131:3 (2011), s. 699f.; 132:1 (2012), s. 175–177; 132:3 (2012), s. 569f.; 133:1 (2013), s. 128–130. Endast avhandlingar i ämnet historia samt historiskt inriktade avhandlingar framlagda vid Linköpings universitet har beaktats. Urvalet är större och mer relevant än vad som genereras med hjälp av en sökning i den för svenska universitet och högskolor gemensamma databasen SwePub, där endast 60 avhandlingar i HSV-kategorin "Historia" framlagda 2009–2012 finns upptagna. Flera av dessa är emellertid avhandlingar i andra discipliner än historia. Se <http://www.swepub.se/form_extended.jsp> (28/2 2013). SwePub är inte heller avsedd att användas för statistiska eller bibliometriska ändamål.

25. Stefan Eklöf Amirell, *Svenska doktorsavhandlingar i historia 1976–2005* (Stockholm 2007), s. 33f. Med undantag av perioden 1976–1980, då 21,9 % av avhandlingarna skrevs på

under perioden 2009–2012 var högre än genomsnittet, är det anmärkningsvärt att nästan två tredjedelar (11 av 17) av avhandlingarna med utomnordiska undersökningsrum skrevs på svenska. I de flesta fall tycks alltså yngre svenska historiker som skriver om internationella ämnen i första hand vända sig till en svensk publik, trots att denna i många fall kan förmodas vara försvinnande liten.²⁶

Det är också anmärkningsvärt att de senaste årens betoning av publicering på engelska inte alls tycks ha slagit igenom inom avhandlingsgeneren. Engelskans ställning som främmande språk har ju dessutom stärkts, åtminstone relativt sett, i ungdomsskolan och bland den yngre generationen generellt under senare år. Samtidigt finns det uppgifter som tyder på att förmågan att uttrycka sig i skrift på engelska har försämrats,²⁷ vilket möjligen kan ha påverkat valet av avhandlingsspråk för vissa av de yngre historikerna under senare år. Å andra sidan skriver doktorander i andra, närliggande discipliner i mycket högre grad sina avhandlingar på engelska; av de tio avhandlingar i antikvetenskap som i skrivande stund hade registrerats i de svenska universitetens och högskolornas gemensamma publikationsdatabas SwePub var exempelvis samtliga på engelska, och ekonomisk historia uppvisade en nästan dubbelt så stor andel engelskspråkiga avhandlingar som historia.²⁸ I brist på andra förklaringar verkar det alltså som att inomvetenskapliga faktorer, som en kanske trögföränderlig disciplinär kultur, är de främsta skälen till att engelskan inte har gått framåt som avhandlingsspråk bland svenska historiker ens när dessa skriver om internationella ämnen.

Avhandlingarna har fördelen av att vara en homogen typ av publikation som är möjlig att avgränsa relativt enkelt till historieämnet, vilket är svårare för andra typer av publikationer. Ett försök har ändå gjorts att undersöka om svenska historiker i större utsträckning publicerar an-

engelska, tyska eller franska, har andelen varit likartad sedan 1950-talet; se Conny Blom, *Doktorsavhandlingarna i historia 1890–1975: en kvantitativ studie* (Lund 1980), s. 9, 11f.

26. Jfr Peter Aronsson, som kom till en likartad slutsats i sin studie över den svenska historievetenskapen baserad på doktorsavhandlingarna framlagda i ämnet mellan 1990 och 1996: Peter Aronsson, *Historisk forskning på väg – vart?* (Växjö 1997) s. 35.

27. Enligt Högskoleverket, *Utvärdering av grundutbildningen och forskarutbildningen i engelska vid svenska universitet och högskolor* (Stockholm 2005) s. 30, hävdades det i många av självvärderingarna och vid platsbesöken på grundutbildningsinstitutionerna i engelska att nybörjarstudenterna i engelska generellt hade en god muntlig färdighet men att förmågan att uttrycka sig i skrift hade försämrats.

28. Sökning på Typ av publikation: "Doktorsavhandling" samt HSV-kategori: "Antikvetenskap" resp. "Ekonomisk historia", <http://www.swepub.se/form_extended.jsp> (4/3 2013).

dra böcker och tidskriftsartiklar på engelska eller andra internationellt gångbara språk. En sökning i SwePub bland böcker i HSV-kategorin "Historia" mellan 2009 och 2012 antyder att så kan vara fallet – dock med reservation för att det finns betydande metodologiska problem med att använda SwePub för statistiska syften.²⁹ Av de 485 böckerna var 158 (33 procent) skrivna på engelska, det vill säga en mer än dubbel så stor andel som avhandlingarna. En ännu större andel av de lektorsgranskade tidskriftsartiklarna – 176 av 301 eller 58 procent – var skrivna på engelska.³⁰ Dessa siffror antyder alltså att svenska historiker i större utsträckning publicerar sig på engelska i *referee*-granskade tidskrifter än i bok- eller avhandlingsform, även om vidare studier krävs för att säkerställa att så är fallet.

3) Förmågan att tolka ett språkligt källmaterial: I ett vidare, internationellt perspektiv har givetvis svenska historiker en fördel av att kunna arbeta, inte bara med svenskt källmaterial, utan även med danskt och norskt. Det är en ovanlig kompetens som ger svenska historiker möjlighet att bidra till den globala historievetenskapliga utvecklingen genom studier grundade på nordiska empiriska källor. Beroende på sakområde och specialisering kan det undantagsvis räcka för en svensk historiker att endast kunna det egna eller de närliggande språken så väl att han eller hon kan arbeta hermeneutiskt med källmaterialet på dessa språk. Ofta behövs emellertid ytterligare språkkunskaper, exempelvis då man konfronteras med material framställt av svenskar som i olika tider uttryckt sig på andra språk – vilket till exempel var vanligt under tidigmodern tid i såväl vetenskapliga som politiska och privata sammanhang – eller då det finns utländskt, tryckt och otryckt, källmaterial som ger viktig infor-

29. Se <<http://swepub.kb.se/help.jsp>> (16/4 2013). Som redan påpekats, i not 24, är det problematiskt att använda HSV-kategorierna för att avgränsa publikationerna efter disciplin. En avsevärd del – kanske hälften – av böckerna inom kategorin Historia är skrivna av icke-historiker och det har inte varit möjligt inom ramen för denna studie att gå igenom hela listan post för post för att gallra ut de publikationer som inte härstammar från aktiva forskare inom historieämnet. Databasen bygger dessutom på forskarnas egenrapportering, vilket gör att ett stort antal publikationer saknas eller i olika avseenden är felregistrerade. De historiografiska mönster som kan skönjas med hjälp av kvantitativa undersökningar i SwePub måste därför behandlas med stor försiktighet och kan inte tjäna till att dra några definitiva slutsatser om historieämnets utveckling.

30. Sökning på Typ av publikation: "Bok" resp. "Tidskriftsartikel: Refereegranskat" och HSV-kategori: "Historia" 2009–2012, <http://www.swepub.se/form_extended.jsp> (5/3 2013). 309 böcker var på svenska och 18 på övriga språk och 89 tidskriftsartiklar var på svenska och 36 på övriga språk.

mation om svenska förhållanden.³¹ Sådana typer av material finns i stor mängd på framför allt de stora europeiska språken, och om historikern på grund av bristande språkkunskaper väljer att bortse från sådana källor blir forskningen sannolikt av lägre kvalitet än annars hade varit fallet.³²

För den äldre europeiska historiens vidkommande intar latinet en särställning, och fram till 1960-talet var kunskaper i latin obligatoriskt för att bedriva högre studier i historieämnet. Ett sådant krav förefaller självklart förlegat i dag, givet att många historiker arbetar med tidsperioder och geografiska områden där källor på latin knappast förekommer alls. Vad gäller klassiska språk, kan det till exempel, beroende på sakområde och rumsliga och kronologiska avgränsningar, vara av större vikt att kunna arbeta med källor på sanskrit eller klassisk kinesiska – även om det inte finns något som tyder på att de minskade kunskaperna i latin bland dagens historiker skulle uppvägas av större kunskaper i dessa eller andra historiska språk. De minskade latinkunskaperna är inte heller oproblematisks ur det bredare historievetenskapliga perspektivet: Även om det i dag, under vissa omständigheter, tycks vara möjligt att skriva och med framgång försvara en medeltidsavhandling utan att behärska latin, vore det ytterst olyckligt om det blev norm att framtidens medeltidshistoriker inte kan ta del av merparten av den studerade periodens skriftliga källor.

Den ovan redovisade enkäten bland historikerna i Lund gällde läskunskaper i främmande språk och kan inte direkt användas för att dra några slutsatser om förmågan att arbeta med källmaterial på olika språk. Några observationer kan dock göras utifrån ett samtida internationellt perspektiv: Av de 24 språk som angavs i enkätsvaren var 23 indoeuropeiska språk. Om hänsyn tas till skandinaviska språk och engelska, förutom tyska och nederländska, var det vidare en mycket stor dominans för germanska språk, följt av romanska och slaviska. Inga indoariska, iranska eller andra huvudsakligen asiatiska indoeuropeiska språk förekom över huvud

31. Det finns givetvis många exempel på sådant material. Förutom de välkända skildringarna av bland annat utländska diplomater och sändebud till Sverige, kan nämnas att det finns viktigt material rörande Sverige i Vatikanens arkiv, liksom i Frankrike; se Sara Risberg (red.), *Auctoritate papae: the Church province of Uppsala and the apostolic penitentiary 1410–1526* (Stockholm 2008), resp. Björn Lindh & Bodil Ulate Segura (red.), *Sverige i franska arkiv: guide till franska källor om svensk historia* (Stockholm 2000).

32. För ett liknande resonemang utifrån brittiska förhållanden, se Evans (2009) s. 215–219, där även betydelsen i sammanhanget av den kortare stipulerade tiden för avhandlingsarbetets genomförande diskuteras.

taget, liksom inte heller några afrikanska, semitiska eller sinotibetanska språk, och endast en svarande uppgav ett till ursprunget icke-europeiskt språk. Flera av de största invandarspråken i Sverige saknades också helt, däribland det största under senare år, arabiska, liksom för övrigt även flertalet av världens tio största språk, trots att flera av dem, som arabiska, japanska och kinesiska (mandarin), är förknippade med globalhistoriskt mycket viktiga och långvariga historiografiska traditioner.³³

Inget av detta är ägnat att förvåna mot bakgrund av svensk historieforskningens starka orientering mot det egna landets och kultursfärens historia, men frågan bör kanske ändå ställas om det inte, för att låna Peter Aronssons formulering, "är ett uttryck för bristande kontakt med det omgivande samhället".³⁴ Avsaknaden av kunskaper bland svenska historiker i språk som kinesiska, arabiska och andra större skriftspråk i världen kan i vilket fall som helst inte skyllas på att det skulle saknas möjligheter att lära sig dessa språk, då kurser från nybörjarnivå och uppåt erbjuds vid ett flertal lärosäten, i form både av distanskurser och campuskurser och med varierande studietakt.

Avslutande reflektioner

En vanlig invändning då brister i språkkunskaper bland historiker påtalas är att det inte finns tid att lära sig språk. Särskilt hävdas att den kortare tid som i dag står till buds för att genomföra forskarutbildningen jämfört med förhållandena fram till slutet av 1990-talet, omöjliggör utsvävningar som språkinläring, oavsett om denna sker före avhandlingsarbetets egentliga början eller under själva forskningsprocessen. Det ligger förmodligen något i det – och Sverige är inte unikt i det avseendet – men anledningen till de minskade språkkunskaperna bland historiker står i första hand att finna i kunskapsinhämtningen före forskarutbildningen; i ungdomsskolan och under grundutbildningen. Språkundervisningens nedgång i ungdomsskolan är, som diskuterats ovan, en viktig orsak till de försämrade språkkunskaperna bland yngre forskare och doktorander i historia. Även den sociala snedrekryteringen till högre utbildning över

33. Finska är det största invandarspråket sett till hela befolkningen, men sett till modersmålsundervisning är arabiska störst; se <<http://modersmal.skolverket.se/images/stories/2013/Statistik/8%20B%20och%208%20C.pdf>> (5/3 2013). För uppgifter om världens största språk utifrån antalet modersmålstalare, se Nationalencyklopedin online, s.v. "språk": Tabell: Världens 100 största språk 2010, <<http://www.ne.se/sprak/vardens-100-storsta-sprak-2010>> (5/3 2013).

34. Aronsson (1997) s. 35.

huvud taget och till forskarutbildningen i historia i synnerhet spelar givetvis in, något som förklarar att så få stora invandrarspråk förekommer i enkätsvaren.

Emellertid borde det finnas stora möjligheter för blivande historiker att kompensera för dessa brister under grundutbildningstiden. Alla större lärosäten erbjuder en mängd kurser i olika språk och med olika upplägg och inriktning, och med tanke på att den genomsnittliga heltidsstuderande humaniorastudenten inte lägger mer än cirka 23 timmar per vecka på sina studier,³⁵ är talet om tidsbrist nonsens. Att inte fler aspirerande historiker ägnar delar av sin grundutbildning åt språkstudier beror snarare med all sannolikhet på att det inte upplevs som relevant. I det avseendet bär det etablerade forskarsamhället och i synnerhet de ansvariga för forskarutbildningarna ett stort ansvar. Att goda språkkunskaper är helt nödvändigt för att genomföra forskarutbildningen i historia och att ägna sig åt historisk forskning av hög kvalitet torde vara oomstritt – åtminstone om jag har lyckats i min föresats att visa på de olika användningsområden som språk har för historiker. Därmed skall rimligen också hänsyn tas till de sökandes språkkunskaper i samband med antagningen till forskarutbildningen så att högskoleförordningens skrivning om att urvalet bland de sökande till forskarutbildningen ”ska göras med hänsyn till deras förmåga att tillgodogöra sig utbildningen” beaktas. Så tycks emellertid sällan vara fallet i dag.³⁶

Språkkunskaper är viktiga för historiker så till vida att de ger möjlighet att välja forskningsområde utifrån vad som är de mest intressanta och aktuella ämnena inom historievetenskapen och inte utifrån begränsningar i de till buds stående språkliga verktygen och källorna. Bristande språkkunskaper, å andra sidan, fungerar som skygglappar och tvångströja för forskaren: de omöjliggör för historikern att ta del av stora delar av den internationella historieforskningens resultat, både

35. Åsa Rurling & Per Gillström, *Eurostudent: om svenska studenter i en europeisk undersökning, hösten 2009* (Stockholm 2010) s. 16.

36. En undersökning av antagningen till Den nationella forskarskolan i historia med placering i Lund 2012 ger t. ex. vid handen att språkkunskaper endast beaktas undantagsvis. Trots att ansökningsblankettens fråga 5 uppmanade de sökande att ange relevanta språkkunskaper skrev endast tio av 32 sökande någonting om detta. Det framgick emellertid av flera av de övriga sökandes CV och/eller betyg att de hade förvärvat kunskaper i andra främmande språk än engelska. Arkivet vid Kansli HT, Lunds universitet, Bilagor till 3 anställningar i historia, placerade vid den nationella forskarskolan i historia. Sista ansökningsdag 1/3 2012, Dnr PA 2012/50.

med avseende på nyutkommen och äldre litteratur; de gör det svårt för forskaren att åiterrapportera sin forskning internationellt och på så sätt bidra till den globala historievetenskapens framåtskridande; och de begränsar forskaren i hans eller hennes möjligheter att välja frågeställning, undersökningsområde och källmaterial utifrån relevanta vetenskapliga kriterier.³⁷ I alla dessa avseenden medför bristande språkkunskaper att forskningen blir av märkbart sämre kvalitet än vad som annars hade varit fallet. Goda kunskaper i språk är med andra ord ett absolut nödvändigt – men ofta förbisett – verktyg för att bedriva historisk forskning av hög kvalitet.

Docent Lars-Arne Norborg (1919–2003), lektor i historia i Lund, lär ha uttryckt denna uppenbara insikt i devisen "För en historiker får det inte finnas några språkbarriärer".³⁸ Alternativt kan samma grundtanke uttryckas som "Språkkunskaper ger historikern vingar". Dessa formuleringar får tillsammans bilda avslutningen för denna artikel, som jag hoppas kan bli inledningen till en bredare diskussion kring språkens betydelse för den moderna historievetenskapens kvalitet och inriktning i Sverige.

37. Bland annat kan det förmodas att den internationella historieforskningens kräftgång i Sverige sedan 1980-talet till viss del är betingad av bristande språkkunskaper.

38. Enligt Kristian Gerner skall denna, bland Lundahistoriker allmänt bekanta devis, ursprungligen härröra från Sture Bolin. Enligt Göran Graninger skall Bolin i sin tur ha syftat på förmågan att tyda myntinskriftioner.